

Η σφαγή του Κομμένου Άρτας (16 Αυγούστου 1943) 70 ΧΡΟΝΙΑ- Ιστορικό της Σφαγής

Γονική Κατηγορία: [Ιστορική Βιβλιοθήκη](#)

Κατηγορία: [Έπος 1940 - 2ος Παγκόσμιος Πόλεμος](#)

Δημοσιευμένο στις Κυριακή, 18 Αυγούστου 2013 20:02

Από τον/την Από το βιβλίο «Αι Κομμένο της άσβεστης μνήμης» του Δημήτρη Χρ. Βλαχοπάνου, «Εντύπωση», 2η έκδοση 2009

Προβολές: 240

Στο μικρό χωριό Κομμένο του νομού Άρτας διαπράχτηκε από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής ένα απερίγραπτο έγκλημα πολέμου εναντίον αμάχων και ανυπεράσπιστων ανθρώπων. Τη Δευτέρα 16 Αυγούστου 1943 120 στρατιώτες του 12ου λόχου του 98ου συντάγματος πεζικού της 1ης ορεινής μεραρχίας ορεινών καταδρομών του γερμανικού στρατού έκαναν στάχτη ολόκληρο το χωριό και δολοφόνησαν εν ψυχρώ 317 κατοίκους, μεταξύ των οποίων 72 παιδιά ηλικίας 4 μηνών έως 10 χρονών. Περιληπτικά η ιστορία της σφαγής και της φρίκης έχει ως εξής:

Η 1η μεραρχία Εντελβάις στην Ήπειρο

Την άνοιξη του 1943 η 1η Γερμανική μεραρχία Ορεινών Καταδρομών Εντελβάις μεταφέρεται με εντολή του Χίτλερ, υπό τη διοίκηση του στρατηγού Χούμπερτ Λανς, από τη Σοβιετική Ένωση στο Μαυροβούνιο και στη συνέχεια στην Ήπειρο, όπου και στρατοπεδεύει στην κοιλάδα του Λούρου, μεταξύ Ιωαννίνων και Φιλιππιάδας. Σκοπός της ήταν αφενός να εμποδίσει την αποβίβαση των Βρετανικών και Αμερικανικών δυνάμεων στη Νοτιοδυτική Ελλάδα και αφετέρου να σβήσει το αντάρτικο στην περιοχή. Τον Ιούλιο αρχίζει τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις με την ονομασία «επιχείρηση Ζάλμινγκερ» και καταστρέφει δεκάδες χωριά της Ηπείρου, με αποκορύφωμα το κάψιμο τη Μουσιωτίτσας στις 25 Ιουλίου και την εκτέλεση 156 αμάχων. Τον επόμενο μήνα ξεκινά η νέα εκκαθαριστική επιχείρηση με την ονομασία «επιχείρηση Αύγουστος». Ο διοικητής του 28ου Συντάγματος Πεζικού της 1ης μεραρχίας Εντελβάις συνταγματάρχης Ζάλμινγκερ, θέλοντας να έχει τον πλήρη έλεγχο της περιοχής, έκανε συχνές περιπολίες, μία εκ των οποίων τον οδήγησε στο Νοτιοδυτικό τμήμα της και πιο συγκεκριμένα στο Κομμένο της Άρτας.

Η «επίσκεψη Ζάλμινγκερ»

Χωμένο στην άκρη του Αμβρακικού και κρυμμένο στις εκβολές του ποταμού Αράχθου, πνιγμένο στα νερά, τα έλη και την πυκνή βλάστηση τότε, το Κομμένο δεν ανέπτυξε κάποια αξιόλογη αντιστασιακή δράση, αλλά συμμετείχε απλά στον αγώνα εξασφαλίζοντας τρόφιμα για τα ένοπλα τμήματα των ανταρτών, που η έδρα τους βρισκόταν στις ορεινές περιοχές. «Οι κάτοικοι το Κομμένο», αναφέρει στην αγόρευσή του ο Στέφανος Παππάς κατά τη δίκη της Νυρεμβέργης, «ήταν φιλήσυχoi αγρότες, εκτός ελαχίστων μεταξύ των οποίων και εγώ, που είχαμε καταταγή αντάρτες στο βουνό διακείμενοι φιλικά στην οργάνωση των εθνικών ομάδων Ζέρβα. Όλοι οι άλλοι κάτοικοι ήταν αμέτοχοι σε οργανώσεις και εργάζονταν καλλιεργώντας και σκάβοντας τη γη». (Στέφανου Παππά «Η σφαγή του Κομμένου, Αθήνα 1976, σελ.132)

Τον Αύγουστο, ωστόσο, του 1943 σημειώνεται μια περίεργη κινητικότητα, καθώς ένα τμήμα του Ε.Λ.Α.Σ. έρχεται στο Κομμένο και ζητά απ' τις αρχές να μεριμνήσουν για την τροφοδοσία του με μεγάλες ποσότητες αγαθών. Λίγες μέρες νωρίτερα προηγήθηκε η τροφοδοσία των ανταρτών του Ε.Δ.Ε.Σ., οι οποίοι αποζημίωσαν τους κατοίκους με τα ανάλογα χρηματικά ποσά.

Οι αρχές αρνήθηκαν να ικανοποιήσουν το αίτημά του Ε.Λ.Α.Σ., υποστηρίζοντας ότι οι κάτοικοι δε διαθέτουν τόσο μεγάλες ποσότητες αγαθών, καθώς παράλληλα τροφοδοτούσαν και τις δυνάμεις του Ε.Δ.Ε.Σ.. Μπροστά στην επιμονή των ανταρτών του Ε.Λ.Α.Σ., οι υπεύθυνοι του Ε.Δ.Ε.Σ. ζήτησαν υποστήριξη και ενίσχυση από τις δικές τους δυνάμεις, οι οποίες δεν καθυστέρησαν να εμφανιστούν στο χωριό και να απαιτούν από τους άλλους να αποχωρήσουν χωρίς τα τρόφιμα που είχαν παραγγείλει. Οι συζητήσεις και οι διενέξεις δεν έφεραν αποτέλεσμα, ενώ οι μέρες περνούσαν και τα πράγματα γίνονταν επικίνδυνα για το Κομμένο.

Στις 12 Αυγούστου, ημέρα Πέμπτη, λίγο πριν το μεσημέρι, ένα γερμανικό αυτοκίνητο στο οποίο επέβαινε ο ίδιος ο διοικητής του 98ου Συντάγματος της 1ης Ορεινής Μεραρχίας Ορεινών Καταδρομών Γιόζεφ Ζάλμινγκερ, έφτασε στο

Κομμένο, προφανώς για να ερευνησει αν πράγματι στο χωριό δρούσαν ομάδες ανταρτών, όπως υποδείκνυαν οι πληροφορίες που οι γερμανικές υπηρεσίες είχαν συλλέξει. Η «επίσκεψη» Ζάλμινγκερ στο Κομμένο αποτελούσε μέρος των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων του 98ου Συντάγματος στην περιοχή της Ηπείρου, με σκοπό την εξόντωση των ανταρτών και το κάψιμο των χωριών εκείνων για τα οποία υπήρχαν υπόνοιες ότι τους τροφοδοτούν και τους ενισχύουν με οποιονδήποτε τρόπο. Το Κομμένο θα ήταν η συνέχεια της εκδικητικής μανίας και των αντιποίνων που είχαν ήδη αρχίσει να εφαρμόζουν οι Γερμανοί σε βάρος αμάχων και είχαν ήδη μετατρέψει σε ερείπια δεκάδες χωριά της Ηπείρου.

Ακριβώς τη μέρα και την ώρα εκείνη στην πλατεία του χωριού οι αντάρτες του Ε.Δ.Ε.Σ. και του Ε.Λ.Α.Σ. είχαν στήσει τα όπλα τους και κάθονταν κάτω απ' τα δέντρα. Όταν ο Γερμανός Διοικητής βρέθηκε μπροστά στην εικόνα αυτή, διέταξε τον οδηγό του και έκανε αμέσως στροφή αφήνοντας πίσω τους το χωριό, με την απόλυτη πλέον βεβαιότητα πως οι πληροφορίες του ήταν βάσιμες και δε χωρούσαν την παραμικρή αμφιβολία. Μερικές γυναίκες, μάλιστα, έσπευσαν από φόβο να μαζέψουν και να κρύψουν τα όπλα, αλλά φαίνεται πως η κίνησή τους αυτή έγινε αντιληπτή από τους Γερμανούς.

Από τη στιγμή εκείνη που φεύγουν οι Γερμανοί, αρχίζει για τους κατοίκους του Κομμένου ο τρομερός εφιάλτης. Έντρομοι οι κάτοικοι κουβάλησαν τ' αγαθά τους και τα 'κρυψαν στα χωράφια τους, στα οποία διανυκτέρευαν και οι ίδιοι, ενώ μια επιτροπή, με επικεφαλής τον πρόεδρο της Κοινότητας Λάμπρο Ζορμπά, μετέβη την επόμενη κιόλας μέρα στην Άρτα και ζήτησε από τις Ιταλικές αρχές και τις συνεργαζόμενες με τους κατακτητές ελληνικές αρχές της πόλης Άρτας να πληροφορηθεί σχετικά με την τύχη του χωριού. Οι αρχές, μάλλον με κάποια αδιαφορία, ίσως διαβεβαίωσαν την επιτροπή πως το χωριό δεν είχε να φοβηθεί τίποτε, γιατί οι αντάρτες δεν ήταν κάτοικοι του Κομμένου. Δεν αποκλείεται, ωστόσο, και η ίδια η επιτροπή να μην είδε με τη δέουσα σοβαρότητα το γεγονός και να μην έδωσε την πρέπουσα σημασία στην τακτική των αντιποίνων που εφαρμόζαν οι Γερμανοί.

Έτσι στις 15 Αυγούστου, ημέρα που κοιμήθηκε η Παναγία Θεοτόκος, γιόρταζαν όπως είχαν συνήθεια το πανηγύρι τους. Και ο Θόδωρος Μάλλιος τέλεσε το γάμο της κόρης του Αλεξάνδρας με το Θεοχάρη Καρίνο από το χωριό Παχυκάλαμος.

Η εξόντωση

Τα χαράματα, ωστόσο, της 16ης Αυγούστου 120 άντρες του 12ου λόχου του 98ου Γερμανικού Συντάγματος, το οποίο έδρευε στην περιοχή της Φιλιππιάδας, μια μικρή κωμόπολη 10 περίπου χιλιόμετρα βορειοδυτικά της Άρτας, επιβιβάζονται πάνωπλοι στα φορτηγά και σταθμεύουν έξω από το Κομμένο. Αποστολή του 12ου λόχου ήταν η εξόντωση των ανταρτών που δρούσαν στην περιοχή και η εξαφάνιση του χωριού που τους υποστήριζε και τους προμήθευε με τρόφιμα και άλλα απαραίτητα για την αντίστασή τους εναντίον των Γερμανών.

Ήδη όμως από την Πέμπτη 12 Αυγούστου ο Διοικητής του 98ου Συντάγματος συνταγματάρχης Γιόζεφ Ζάλμινγκερ σημείωνε στην αναφορά του σχετικά με την επίσκεψή του στο Κομμένο: «Προσωπική αναγνωριστική επιχείρηση διαπίστωσε ότι το Κομμένο (12 χλμ. νότια-νοτιοανατολικά της Άρτας) βρίσκεται στα χέρια συμμοριτών, 25 – 30 άντρες με στολές ερήμου. Προς το παρόν δεν έχουν σχεδιαστεί αντίποινα» (Χ. Φ. Μάγερ, 59) και το Σάββατο 14 Αυγούστου έλαβε διαταγή «να προετοιμάσει αιφνιδιαστική επιχείρηση κατά της διαπιστωμένης συμμορίας στο Κομμένο». (Χ. Φ. Μάγερ, σελ. 60)

Την Κυριακή 15 Αυγούστου συγκέντρωσε τη μονάδα του, για να της ανακοινώσει πως Γερμανοί στρατιώτες σκοτώθηκαν στο Κομμένο και όφειλαν, γι' αυτό, να δράσουν αμέσως με σκληρά αντίποινα εναντίον των ανταρτών και ξεκλήρισμα του χωριού που είχαν το γημέρι τους. Οι στρατιώτες δε δέχτηκαν με ιδιαίτερη προθυμία τη διαταγή να συμμετάσχουν εθελοντικά στην επιχείρηση. «Τουλάχιστον δώδεκα—δεκαπέντε άντρες είχαν προσφερθεί εθελοντικά για την επιχείρηση». (Mark Mazower, 226) Έτσι η διαταγή άλλαξε και η επιχείρηση ανατέθηκε στο 12ο λόχο του 98ου Συντάγματος. Διοικητής του 12ου λόχου ήταν ο υπολοχαγός Ρέζερ, πρώην στέλεχος της νεολαίας του Χίτλερ, φανατικός ναζί και αποκαλούμενος Νέρων από κάποιους στρατιώτες. Οι στρατιώτες που έλαβαν μέρος στην επιχείρηση ήταν στο σύνολό τους κληρωτοί.

Οι άντρες του 12ου λόχου του 98ου Συντάγματος Πεζικού συγκεντρώθηκαν στις 5.00 το πρωί πάνωπλοι με οβιδοβόλα, πολυβόλα, οπλοπολυβόλα, χειροβομβίδες και καραμπίνες, και επιβιβάστηκαν στα στρατιωτικά αυτοκίνητα, για να διανύσουν μια διαδρομή μιάμισης περίπου ώρας από την κοιλάδα του ποταμού Λούρου ως το Κομμένο

Αφού πρώτα πήραν το πρωινό τους και τη ρητή διαταγή «κανείς δεν πρέπει να επιζήσει, όλοι στο χωριό πρέπει να εκτελεστούν» (Χ. Φ. Μάγερ, σελ. 67), περικύκλωσαν το χωριό από τρεις πλευρές, αφήνοντας αφύλακτη τη δυτική πλευρά όπου κυλούσε ο Αραχθός ποταμός, ο οποίος, κατά τη γνώμη του Ρέζερ, αποτελούσε φυσικό εμπόδιο διαφυγής. Όλα οργανώθηκαν με κανονικό σχέδιο μάχης, καθώς για τους Γερμανούς το χωριό ήταν κέντρο ανταρτών, οι οποίοι την ώρα εκείνη βρίσκονταν στον ύπνο μαζί με τους άλλους κατοίκους. Γι' αυτό και δεν πείραζαν κανέναν και τίποτε πριν δοθεί το σύνθημα της μάχης.

«Είδαμε τους Γερμανούς, μια μικρή ομάδα, την ώρα που βγαίναμε απ' το χωριό», αφηγείται η Ιφιγένεια Παππά – Κοντογιάννη, κορίτσι 18 χρονών τότε. «Είχαμε ακούσει τα αυτοκίνητα που έρχονταν, αλλά δεν ξέραμε ούτε τι κουβαλούσαν ούτε τι έρχονταν να κάνουν. Μας σήκωσε ο πατέρας μου και μας έδιωξε απ' το σπίτι, φοβόταν ο άνθρωπος μη μας κάνουν κακό. Φύγετε, να περάσετε το ποτάμι και να πάτε να κρυφτείτε στα χωράφια, μας είπε. Σηκωθήκαμε. Μόλις είχε σκάσει ο ήλιος. Στο χωριό ακούγονταν αμάξια, θόρυβος, φασαρία. Φτάσαμε στα τελευταία

σπίτια. Σχεδόν πέσαμε απάνω τους. Δε μας πείραξαν. Κρατούσαν όπλα στα χέρια τους και κουβέντιαζαν μεταξύ τους. Νιώσαμε το κορμί μας να τρέμει. Εκείνοι, κάτι όμορφα παιδιά, μας κοίταξαν και κάτι ψιθύρισαν μεταξύ τους χαμογελώντας. Ήταν παιδιά. Δεν προλάβαμε να απομακρυνθούμε στα εκατό μέτρα κι άρχισε το μακελειό».

Θα πρέπει να ήταν 6.30 το πρωί όταν δόθηκε το σύνθημα της «επίθεσης εναντίον των ανταρτών» με δυο φωτοβολίδες που ρίχτηκαν στον αέρα. Οι μονάδες εφόδου άρχισαν να βάλλουν με όπλα, με πολυβόλα, χειροβομβίδες και όλμους. Στόχος τους η εξαφάνιση από γης ολόκληρου του χωριού, χωρίς κανένα έλεος. Έκαιγαν ό,τι έβρισκαν μπροστά τους και σκότωναν με μιαν απερίγραπτη αγριότητα άντρες, γέροντες, γυναίκες και παιδιά. Ακόμη και μωρά. Οι στρατιώτες, κρατώντας μια χειροβομβίδα στα χέρια τους, έσπρωχναν βίαια τις πόρτες των σπιτιών και, ρίχνοντάς την μέσα, τα έκαναν κάρβουνο.

Ολόκληρες οικογένειες κήκαν ζωντανές μέσα στα σπίτια τους, πριν ακόμη ξυπνήσουν και καταλάβουν τι γίνεται γύρω τους. Άλλοι έτρεχαν στους δρόμους για να σωθούν και έπεφταν από τις σφαίρες που θέριζαν το χωριό. Ανθρώπινα σώματα έγιναν κομμάτια ή διαλύθηκαν εντελώς και δε βρέθηκαν ποτέ. Η διαταγή του υπολοχαγού Ρέζερ και των ανωτέρων του ήταν σαφής: να μη μείνει τίποτε ζωντανό, να μη μείνει τίποτε όρθιο σ' ένα χωριό που αποτελούσε φωλιά των ανταρτών.

Έξι ώρες κράτησε η σφαγή. Οι δρόμοι, οι αυλές, τα καμένα σπίτια, τα χαντάκια, οι κήποι, η πλατεία, ολόκληρο το χωριό γέμισε πτώματα, που μερικά έμεναν άθαφτα για αρκετές μέρες, αφού δεν απέμεινε κανείς ζωντανός απ' τους συγγενείς για να θάψει τους νεκρούς του. Το Κομμένο σβήνει και χάνεται τυλιγμένο στις φλόγες και βουβό κάτω απ' τους καπνούς και τις στάχτες που άφησαν πίσω τους φεύγοντας οι άντρες του 12ου λόχου.

Στο σπίτι του Θόδωρου Μάλλιου γινόταν ο γάμος τη κόρης του Αλεξάνδρας με το Θεοχάρη Καρίνο από τον Παχυκάλαμο, χωριό κοντά στο Κομμένο. Χάθηκαν όλοι. Τους έκαψαν και τους σκότωσαν. Τριάντα με σαράντα άτομα. Από τα 12 μέλη της οικογένειας του οικοδεσπότη Θόδωρου Μάλλιου σώθηκαν εκείνο το πρωινό μόνο δυο, ο Αλέξανδρος και η Μαρία, δεκατριών και δέκα χρόνων, που είχαν φύγει μόλις πριν λίγα λεπτά για να φροντίσουν στο χωράφι τα ζώα. Οι ναζί δε σεβάστηκαν και δε λογάριασαν τίποτε και κανέναν. Σκότωσαν και τη νύφη την Αλεξάνδρα και το γαμπρό το Θεοχάρη.

Όσοι πρόλαβαν και πετάχτηκαν έξω απ' τα σπίτια τους, έτρεχαν να σωθούν στα χωράφια ή να κρυφτούν χωμένοι στα βαθιά χαντάκια. Μόνη σωτηρία απέμεινε για πολλούς το ποτάμι. Πλήθος κόσμου έτρεχε κατά εκεί. Άλλοι ρίχνονταν στα νερά του για να περάσουν απέναντι και να σωθούν. Άλλοι κρέμονταν απ' τις βάρκες και τρέμοντας πάλευαν να γλιτώσουν απ' τον εφιάλτη. Κι εκεί πνίγηκαν σχεδόν όλοι όσοι μπήκαν στη βάρκα του Σπύρου Βλαχοπάνου, δεκαεφτά άτομα. Κι ο θρήνος κι οι κραυγές του πνιγμού έσμιγαν με τη βουή της φωτιάς και των όπλων που αφάνιζαν το Κομμένο.

Σώθηκαν περνώντας στην άλλη όχθη του Αράχθου ή κρυμμένοι στους θάμνους, στα καλαμπόκια και στα λαγκάδια τριακόσιοι πενήντα (350) περίπου. Κι έκαναν μερικοί μέρες πολλές να γυρίσουν στα σπίτια τους και τους νεκρούς να μετρήσο υν. Γιατί φώλιασε στην ψυχή τους ο φόβος μήπως ξανάρθουν οι Γερμανοί, για να ολοκληρώσουν το έργο τους. Όταν πια δε γινόταν αλλιώς, βρήκαν τη δύναμη και το πήραν απόφαση. Πρόχειρα και στον τόπο ακριβώς της σφαγής άνοιξαν λάκκους κι έριξαν τους νεκρούς μέσα, για να μην τους φάνε τα σκυλιά και τα όρνια και να μην πέσουν αρρώστιες αγιάτρευτες στο χωριό. Τρία χρόνια έζησαν με τους τάφους των αγαπημένων προσώπων τους στις αυλές τους. Ύστερα μάζεψαν ό,τι είχε απομείνει από αυτούς και το μετέφεραν στο κοιμητήριο του χωριού. Εκείνοι που σώθηκαν έπρεπε ν' αντέξουν και ν' αφήσουν γι' αργότερα τα δάκρυα και τον πόνο.

Η σφαγή τελειώνει

Όταν το μεσημέρι χτύπησε η καμπάνα για να δώσει το μήνυμα στους Γερμανούς στρατιώτες ότι η μάχη τελείωσε, ελάχιστοι από αυτούς μπορούσαν να πιστέψουν αυτό που έγινε. Αλλά ακριβώς το ίδιο είχε συμβεί και με τους κατοίκους του Κομμένου που κατόρθωσαν να σωθούν και να επιζήσουν. Το τοπίο έμοιαζε απερίγραπτο και απίστευτο. Κάποιοι από αυτούς που άκουσαν το θόρυβο των αυτοκινήτων, σηκώθηκαν και κατευθύνθηκαν προς την πλατεία για να δουν ποιοι ήταν αυτοί που ήρθαν και τι ήθελαν. Άλλοι, αντί να φύγουν για να σωθούν, βγήκαν στους δρόμους για να δουν τι συμβαίνει, ακόμη κι όταν άρχισε η «μάχη» και το χωριό μεταβαλλόταν σε κόλαση. Κι άλλοι, ίσως οι περισσότεροι, είχαν την πλάνη στο νου τους, ίσως γιατί έτσι μπορεί να διαδόθηκε την προηγούμενη μέρα, πως οι Γερμανοί θα κάψουν τα σπίτια που θα βρουν άδεια και δε θα πειράξουν τα σπίτια που θα βρουν μέσα ανθρώπους.

«Ήμουν στο γάμο του Μάλλιου, μέχρι το πρωί», αφηγείται ο Χρήστος Χαραλάμπους, 24 χρονών τότε. «Γυρίζω στο σπίτι μου, έπαιρνε να χαράξει. Είχε ξυπνήσει ο πατέρας μου. Ακούμε θόρυβο από αυτοκίνητα. Έρχονται Ιταλοί, είπε ο πατέρας μου. Ξύπνα και τον αδερφό σου το Σπύρο και φύγετε, με συμβούλεψε. Έρχονται να μαζέψουν την ηλικία σας. Εμάς δε θα μας πειράξουν. Ξύπνησα το Σπύρο, ένα θηρίο παλικάρι μέχρι εκεί πάνω. Μόλις βγήκαμε έξω απ' το χωριό, άκουμε εδωάπερα να γίνεται χαλασμός. Τρέχαμε σαν παλαβοί. Χιλιάδες σφαίρες σφύριζαν στ' αφτιά μας κι έπεφταν δίπλα στα πόδια μας. Μέχρι το μεσημέρι το 'καναν το χωριό κάρβουνο. Γυρίσαμε σπίτι μας την άλλη μέρα. Τι να ιδούμε! Μια αυλή γεμάτη πτώματα. Η δική μας οικογένεια και ολόκληρη η οικογένεια του προέδρου Λαμπράκη Ζορμπά. Τι να κάνουμε; Ανοίγουμε ένα λάκκο και τους τραβάγαμε με μια τριχιά και τους ρίχναμε μέσα. Δεκαπέντε – είκοσι νοματαίοι».

Ο Νάσος Βλαχοπάνος έμεινε στο σπίτι για να παρακαλέσει τους Γερμανούς να μην το κάψουν, γιατί είχε μέσα φυλαγμένα τα προικιά της κόρης του Γιαννούλας, την οποία θα πάντρευε ύστερα από λίγες μέρες. Δεκατρείς σφαίρες τρύπησαν το κορμί του και η φωτιά έκαψε και το σπίτι και τα προικιά. Ο Βασίλης Σκουραβέλης έμεινε με ολόκληρη την οικογένειά του μέσα στο σπίτι, για να μην το βρουν άδειο οι Γερμανοί και το κάψουν. Μαζί με το σπίτι

έκαψαν και ολόκληρη την οικογένεια του Βασίλη Σκουραβέλη, εννιά άτομα.

Είναι αλήθεια πως οι Γερμανοί στρατιώτες πίστευαν πως λάβαιναν μέρος σε μια μάχη με τους αντάρτες. Καθώς όμως περνούσε η ώρα και δε συναντούσαν πουθενά αντίσταση, όπλα, πυρομαχικά και αντάρτες, κάποιοι από αυτούς άρχισαν να αμφιβάλουν για τη σκοπιμότητα της επιχείρησης και να περιορίζουν την πολεμική τους δράση, αποφεύγοντας να σκοτώνουν άμαχους και αθώα γυναικόπαιδα, με κίνδυνο μάλιστα να τιμωρηθούν με στρατοδικείο για άρνηση εκτέλεσης διαταγών. Για έξι ώρες οι Γερμανοί πολεμούσαν με φαντάσματα ανταρτών και σκότωναν ανελέητα ανυπεράσπιστους αμάχους.

Όταν δόθηκε το σύνθημα της αναχώρησης του 12ου λόχου απ' το Κομμμένο, ο νεαρός διοικητής του, υπολοχαγός Ρέζερ, θα πρέπει να αισθανόταν πολύ ευχαριστημένος γιατί η επιχείρηση στέφτηκε από απόλυτη επιτυχία, καθώς δεν υπήρξε ούτε μία απώλεια από τις δυνάμεις του, ενώ οι «εχθροί» κατατροπώθηκαν και άφησαν στο πεδίο της «μάχης» εκατοντάδες θύματα και το χωριό τυλιγμένο στις φλόγες. Αρκετοί, ωστόσο, από τους στρατιώτες του θα πρέπει να έφευγαν βαθιά μελαγχολικοί και συλλογισμένοι, γιατί τους εξαπάτησαν και τους υποχρέωσαν να σκοτώνουν αθώους. Ο στρατιώτης Άλμπερτ Ζένγκερ θυμάται πως μετά την επιχείρηση κάθισαν κάτω από τις πορτοκαλιές για να προφυλαχτούν από την αφόρητη ζέστη του Αυγούστου. «Μετά από τη φασαρία των όπλων κυριαρχούσε απόλυτη ησυχία. Οι περισσότεροι στρατιώτες ήταν στενοχωρημένοι και σχεδόν κανείς δεν ήταν σύμφωνος με την επιχείρηση. Ως αυτό το γεγονός δεν είχα συνειδητοποιήσει ότι ανάμεσά μας υπήρχαν και σαδιεστές που συμπεριφέρθηκαν σαν άγρια ζώα. Είδα μα τα μάτια μου στρατιώτες οι οποίοι γελούσαν κι έκαναν αστειές εις βάρος των πτωμάτων. Οι περισσότεροι όμως βρισκονταν σε μια κατάσταση σοκ και ήταν βαθιά θλιμμένοι. Όλοι είχαν ήδη τύψεις συνείδησης με μερικές μόνο εξαιρέσεις. Στο τέλος καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι εκτελούσαμε απλώς διαταγές ανωτέρων. Η οποιαδήποτε ανυπακοή απέναντι σε επίσημες διαταγές τιμωρούνταν σκληρά». (Χ. Φ. Μάγερ, σελ. 81)

Οι Γερμανοί στρατιώτες εγκατέλειπαν το Κομμμένο μέσα σε μια κόλαση φωτιάς και σε έναν τρομερό εφιάλτη, που κάποιοι από αυτούς μπορεί να τον κουβαλούσαν μαζί τους και να τον έφερναν με πολύ τρόπο στο νου τους, όταν ο πόλεμος τέλειωσε και η ζωή ξαναμπήκε στον κανονικό της δρόμο. Για πολλά χρόνια. Νικητές; Σε τι είδους μάχη; Ηττημένοι; Ίσως.

«Ο ανθυπολοχαγός ή αρχηγός της ομάδας μου έδωσε τη διαταγή να πυροβολήσω τους Έλληνες. Αρνήθηκα. Ανάμεσα στους Έλληνες βρισκονταν γυναίκες και παιδιά και νομίζω μια από τις γυναίκες κρατούσε ένα μωρό στην αγκαλιά. Ήμουν απόλυτα σίγουρος ότι ετοιμαζόμουν να διαπράξω ένα έγκλημα. Αυτή η μέρα ανήκει στις χειρότερες αναμνήσεις που έχω από όλο τον πόλεμο. Ο ανθυπολοχαγός ή ομαδάρχης είχε στηθεί πίσω μου και απειλούσε να με πυροβολήσει με το οπλοπολυβόλο του σε περίπτωση που θ' αρνιόμουν να εκτελέσω τη διαταγή του. Αυτή την απειλή την πήρα πολύ σοβαρά. Όλοι μας είχαμε αναγκαστεί να λάβουμε μέρος στην επιχείρηση. Ίσως να με απείλησε και με στρατοδικείο. Αμέσως άρχισα να πυροβολώ προς τη μεριά των Ελλήνων, οι οποίοι προσπάτησαν να κρυφτούν πίσω από τα κασόνια», θυμάται αρκετά χρόνια μετά ο στρατιώτης Άλμπερτ Τσάντερ. (Χ. Φ. Μάγερ, σελ. 76).

Το ταξίδι της επιστροφής τους στη βάση της μονάδας τους θα ήταν ασφαλώς πιο δύσκολο από τον πρωινό τους περίπατο τόσο μέχρι να φτάσουν στο Κομμμένο όσο και κατά τη διάρκεια της περιπλάνησής τους στους άδειους από εχθρούς δρόμους του. Και ήταν πολύ φυσικό για κληρωτούς αξιωματικούς και στρατιώτες, που μέσα σε λίγες ώρες μετέτρεψαν σε κόλαση ένα παραδεισένιο χωριό που δεν τους έφταιξε σε τίποτε και δεν πρόβαλε καμιά αντίσταση στην επιχείρησή τους. «Οι αντιδράσεις των κληρωτών ήταν κι αυτές ταραγμένες. Στα φορτηγά που πήγαιναν πίσω στη Φιλιππιάδα, συζητούσαν γι' αυτό που είχαν κάνει. Πολλοί απ' αυτούς έδειχναν μελαγχολικοί και συγκλονισμένοι. Ο Καρλ Ντ. θυμόταν ότι "στον 12ο λόχο η ενέργεια αυτή συζητήθηκε πολύ. Σύντομα όλοι οι στρατιώτες έμαθαν γι' αυτή. Λίγοι την έβρισκαν σωστή. Εγώ ήμουν τόσο επηρεασμένος απ' αυτές τις ωμότητες που για εβδομάδες είχα χάσει την ψυχική μου ισορροπία". Την ώρα των τουφεκισμών αναφέρεται πως ένας υπαξιωματικός πέταξε το πηλήκιο στα πόδια του Ρέζερ και φώναξε: "Herr Oberleutnant, απλώς να θυμάστε ότι αυτή είναι η τελευταία φορά που συμμετέχω σε κάτι τέτοιο. Αυτό είναι μια Schweinerei (αθλιότητα) που δεν έχει τίποτα να κάνει με τον πόλεμο"» (Mark Mazower, σελ. 226, και Χ. Φ. Μάγερ, σελ. 82)

Οι Γερμανοί φεύγουν

Η ειρωνεία της Ιστορίας είναι πως οι γερμανικές υπηρεσίες, στα επίσημα έγγραφά τους, έκαναν λόγο για ληστές και αντάρτες στο Κομμμένο και προετοίμασαν τους στρατιώτες για μια μεγάλη αναμέτρηση με τις δυνάμεις των αντιστασιακών οργανώσεων. Και το τραγικό πως εδώ μέσα δε βρήκαν την παραμικρή αντίσταση, δεν ακούστηκε ούτε ένας πυροβολισμός εναντίον τους, παρά μόνο ακούγονταν τα βογκητά, οι λυγμοί και οι θρήνοι των έντρομων άμαχων κατοίκων του χωριού από τους δικούς τους μονάχα πυροβολισμούς και το δικό τους θανατικό. Μέσα σ' ένα πρωί το Κομμμένο μετρήσε 317 θύματα μιας θηριωδίας και μιας βαρβαρότητας που δεν την αντέχει ακόμη και να την ακούει κανείς. Εξοντώθηκαν 20 οικογένειες, εκτελέστηκαν 95 νήπια και παιδιά ηλικίας έως 15 ετών, θανατώθηκαν 126 γυναίκες.

Αυτό όμως δεν εμπόδισε στο ελάχιστο τους γραφειοκράτες της γερμανικής πολεμικής μηχανής να αναφέρουν την ίδια ημέρα του ολοκαυτώματος με υπερβολική δόση ανανδρίας και ανεντιμότητας, διαστρεβλώνοντας βάνουσα την αλήθεια, πως στο Κομμμένο έγινε μάχη με τους αντάρτες: «Σήμερα το πρωί, κατά την περικύκλωση του Κομμμένου που έγινε από τρεις πλευρές, ο 12ος Λόχος δέχτηκε πολύ πυκνά πυρά απ' όλα τα σπίτια. Τότε ο Λόχος άνοιξε πυρ με όλα του τα όπλα, επέδραμε στον οικισμό και τον πυρπόλησε. Φαίνεται πως κατά τη διάρκεια αυτής της μάχης μερικοί από τους ληστές κατάφεραν να ξεφύγουν προς τα νοτιοανατολικά. Υπολογίζεται ότι σ' αυτή τη μάχη σκοτώθηκαν 150 άμαχοι. Τα σπίτια δέχτηκαν έφοδο με χειροβομβίδες, με αποτέλεσμα τα περισσότερα να πάρουν

φωτιά. Όλα τα βοοειδή και το μαλλί έγιναν λάφυρα. Θα ακολουθήσει χωριστή αναφορά λαφύρων. Κατά την πυρπόληση των σπιτιών μεγάλες ποσότητες πυρομαχικών εξερράγησαν και κρυμμένα όπλα είναι επίσης πιθανόν να κήκαν μαζί τους». (Mark Mazower, σελ. 223 και Χ. Φ. Μάγερ, σελ. 83)

Μπορεί στη συνείδηση πολλών Γερμανών στρατιωτών να έμεινε χαραγμένη η εικόνα του πλιάτσικου, «με την πρόφαση ότι πρόκειται για αντίποινα ύστερα από την επίθεση κατά κάποιου στρατηγού», οι Γερμανικές, ωστόσο, αρχές δε δυσκολεύτηκαν στα επίσημα έγγραφά τους να κάνουν λόγο για ληστές, συμμορίες, αποβράσματα και να χρησιμοποιήσουν ανακρίβειες που μπορούσαν να εμφανίσουν τα εγκλήματά τους εναντίον ανυπεράσπιστων και αμάχων ως πραγματική μάχη με τον εχθρό που τους επιτέθηκε.

Έτσι την επόμενη ημέρα νέα αναφορά σημειώνει, μετατρέποντας τους 150 άμαχους σε 150 νεκρούς από την πλευρά του εχθρού: «Αποτέλεσμα εκκαθαριστικής επιχείρησης στο Κομμένο: 150 νεκροί από την πλευρά του εχθρού, μερικά βοοειδή, όπλα ιταλικής προέλευσης. Η φωτιά στο χωριό ανατίναξε μεγάλες ποσότητες πυρομαχικών. Το αποτέλεσμα της επιχείρησης επιβεβαίωσε την υποψία και την αναφορά της μεραρχίας ότι η ανατολική πλευρά του κόλπου της Άρτας αποτελεί κέντρο συμμοριτών με ισχυρές ενεργούς ληστοσυμμορίες». (Χ. Φ. Μάγερ, σελ. 93, και Mark Mazower, σελ. 224) Ενώ ο τότε υπολοχαγός και μετέπειτα Γενικός Γραμματέας του Ο.Η.Ε. Κουρτ Βαλντχάιμ, ο οποίος υπηρετούσε στο γραφείο συντονισμού του γερμανικού γενικού επιτελείου στην Αθήνα, σημείωνε στις 17 Αυγούστου στο Ημερολόγιο Πολέμου της μονάδας του: «17 Αυγούστου: Αυξανόμενη αεροπορική δραστηριότητα του εχθρού με επιδρομές εναντίον της δυτικής ελληνικής ακτής και των Ιονίων νησιών. Στην περιφέρεια της 1ης Ορεινής Μεραρχίας, η κωμόπολη του Κομμένου (βόρεια του κόλπου της Άρτας) καταλαμβάνεται ύστερα από έντονη εχθρική αντίσταση. Απώλειες του εχθρού». (Mark Mazower, σελ. 224 και Χ. Φ. Μάγερ, σελ. 96)

Τόσο απλά, λοιπόν, και τόσο σαθρά. Ένα χωριό παραδομένο στις φλόγες των ναζί και 317 άμαχοι και ανυπεράσπιστοι νεκροί, εκτελεσμένοι στα σπίτια τους, στις αυλές και τους δρόμους, δεν ήταν παρά οι εχθροί που πρόβαλαν έντονη αντίσταση στους πάνοπλους Γερμανούς του 12ου Λόχου! Η Γερμανία διέτρεχε κίνδυνο από τα γυναικόπαιδα, τα μωρά και τους άοπλους του Κομμένου!

Μεσημέρι 1.30', σημειώνει ο γυμνασιάρχης Στέφανος Παππάς, οι Γερμανοί φεύγουν. Αφήνουν πίσω τους ένα ολοκαύτωμα, ένα απέραντο νεκροταφείο. Και παίρνουν μαζί τους τα λάφυρα του πολέμου: κοπάδια ζώων μεγάλων και μικρών που συγκέντρωσαν στην πλατεία του χωριού, κουβέρτες, σεντόνια, φορέματα, κουστούμια, παπούτσια, γραμμόφωνα, χρήματα, χρυσαφικά. (Στέφανου Παππά, σελ. 29) Η επίσημη έκθεση, ωστόσο, της Βέρμαχτ αναφέρει: «16 κεφάλια βοοειδή, 1 γεμάτο φορητό σακιά με μαλλί, 5 ιταλικές καραμπίνες, 1 ιταλικό αυτόματο πιστόλι». (Mark Mazower, σελ. 224)

Ο τραγικός επίλογος

Οι σκηνές φρίκης που εκτυλίχτηκαν το πρωινό της ματωμένης εκείνης Δευτέρας στο Κομμένο και χαραχτηκαν ανεξίτηλα στη συνείδηση εκείνων που κρύφτηκαν και είδαν με τα μάτια τους όλη την έκταση της βαρβαρότητας και της κτηνωδίας, συνθέτουν ένα πένθιμο εμβατήριο, που ηχεί τυραννικά μέσα μας και μας ελέγχει και μας ανακρίνει και ζητά εξηγήσεις με απόγνωση, μα παίρνει απαντήσεις θολές και μισές, που χάνονται μέσα στον άνεμο.

Το Κομμένο το εκτέλεσαν εν ψυχρώ οι ναζί και το παρέδωσαν στις φλόγες χωρίς έλεος. Η τραγική σελίδα του Κομμένου μένει ζωντανή και καίει άσβηστη φλόγα στη μνήμη των 80 περίπου κατοίκων του που έζησαν τη φρίκη και βρίσκονται ακόμη εν ζωή. Το Κομμένο είναι μια διαρκής καταγγελία της βίας και της βαρβαρότητας. Είναι ένας ασίγητος πόνος και μια διαμαρτυρία εναντίον κάθε μορφής ρατσισμού. Απ' τα χείλη και την ψυχή των λίγων πλέον επιζώντων βγαίνει αβίαστα ένα σύνθημα: «όχι άλλη βία κι όχι άλλη αγριότητα στον πλανήτη».

Γιατί το Κομμένο αποθήκευσε κι έκλεισε μέσα στη μικρή του ιστορία όλη την έκταση της βαρβαρότητας και της κτηνωδίας που σπέρνουν αλόγιστα η καθαρότητα της φυλής και η αίσθηση της υπεροχής απέναντι στον άοπλο και τον ανίσχυρο να προστατεύσει τον εαυτό του. Γιατί τούτη η ματωμένη σελίδα του, τα δάκρυα κι η ορφάνια, η φυγή κι η απόγνωση των δικών του παιδιών είναι το πρώτο του μάθημα που μας ανεβάζει ψηλά και μας πάει στην ευπρέπεια της αλληλεγγύης, του ανθρωπισμού και της απέραντης αγάπης.

Αν κατορθώσουμε κάποτε να διαβούμε τα στενά σύνορά μας και τολμήσουμε να περάσουμε στην απέναντι όχθη, έτσι που τον πόνο του ανθρώπου να τον κάνουμε πόνο δικό μας, τότε είναι βέβαιο πως η πρώτη μας έγνοια κι η πρώτη μας πράξη θα σταθούν στο Κομμένο και τον άγιο του τόπο θα τον κάνουν πάρκο ανθρωπιάς και μουσείο της ειρήνης και της συναδέλφωσης των ανθρώπων και των λαών.

Και μπορεί από τούτα τα πάρκα της φιλίας και της ανθρωπιάς να ξεχυθεί το μεγάλο ποτάμι σε μια παγκόσμια διαδήλωση, που στις πιο ψηλές κορφές των βουνών θα στήσει τα λάβαρα και στο κέντρο της γης θα θέσει ανεξίτηλη τη σφραγίδα του: Να τελειώνουμε τώρα με τους πολέμους. Να τελειώνουμε τώρα με τους αποικιοκράτες και τους ιμπεριαλιστές. Το απαιτούν οι νεομάρτυρες των πυρπολημένων και πλημμυρισμένων στο δάκρυ και στο αίμα χωριών μας. Το απαιτούν οι νεομάρτυρες των φούρνων και των κρεματορίων. Το απαιτεί το Κομμένο με τα 317 θύματά του και τ' απερίγραπτο ολοκαύτωμά του.

Ο τραγικός απολογισμός και το έγκλημα πολέμου

Την οργή των νεκρών να φοβάστε

Οδυσσέας Ελύτης

Ότι στο Κομμένο διαπράχθηκε ένα από τα μεγαλύτερα εγκλήματα πολέμου είναι πέραν πάσης αμφιβολίας.

Ανεξάρτητα από το τι έχει αποφασιστεί στη δίκη της Νυρεμβέργης και τι εκκρεμότητες έχουν απομείνει στα διεθνή δικαστήρια και στα επίσημα εθνικά και διεθνή έγγραφα, στη συνείδηση όλων των ανθρώπων, η σφαγή των αμάχων και η ισοπέδωση του χωριού μόνο ως έγκλημα πολέμου έχει καταγραφεί. Το ολοκαύτωμα του Κομμένου ανήκει στις ελάχιστες εκείνες φρικιαστικές περιπτώσεις όπου άνθρωποι ανυπεράσπιστοι και κατά κύριο λόγο ανυποψίαστοι μετατρέπονται αιφνίδια σε τραγικά θύματα μιας οργανωμένης επίθεσης τακτικού στρατού με στόχο δήθεν την εξόντωση ανταρτών.

Στο Κομμένο οι ναζιστικές δυνάμεις δεν έδωσαν μάχη. Δε συγκέντρωσαν τους κατοίκους του για να επιλέξουν θύματα προς εκτέλεση. Δεν εφάρμοσαν τα γνωστά αντίποινα. Τέτοιος λόγος, ασφαλώς, δεν υπήρχε, αφού κανείς Γερμανός αξιωματικός ή στρατιώτης ούτε εκτελέστηκε ούτε τραυματίστηκε ούτε, εν πάση περιπτώσει, αντιμετώπιστηκε με βανουσιότητα από τους κατοίκους του ή από τους αντάρτες που υποτίθεται ότι έδρευαν σ' αυτό. Ακόμη και ο ίδιος ο συνταγματάρχης Ζάλμινγκερ, που έφτασε σ' αυτό στις 12 Αυγούστου, διευκολύνθηκε να το εγκαταλείψει ανενόχλητος. «Όχι μόνο δεν πείραξαν τους Γερμανούς οι αντάρτες, αλλά βοηθήσαμε το αυτοκίνητο να βγη από το χαντάκι, που είχε ανατραπή, και να φύγει ανενόχλητο. Κάναμε περισσότερο από ό,τι επέβαλε η εθνική μας τιμή, ενώ μπορούσαμε όλους να τους σκοτώσουμε», αναφέρει ο Στέφανος Παππάς καταθέτοντας στη δίκη της Νυρεμβέργης (Στέφανου Παππά, σελ. 132)

Πλήθος στοιχείων και μαρτυριών από τους ίδιους τους Γερμανούς στρατιώτες δεν αφήνουν το ελάχιστο ίχνος σχετικά με το κακούργημα και το έγκλημα πολέμου. «Χωριά στα οποία θα πέφτουν πυροβολισμοί ή θα απαντώνται οπλισμένοι, θα καίγονται και ο ανδρικός πληθυσμός θα εκτελείται» ανέφερε η διαταγή του στρατηγού Βάλτερ φον Στένερ, διοικητή της 1ης Μεραρχίας Ορεινών Καταδρομών. Στο Κομμένο εκτελέστηκαν οι πάντες χωρίς καμιά διάκριση, παρότι δεν έπεσαν πυροβολισμοί ούτε απαντήθηκαν οπλισμένοι αντάρτες. «Στο χωριό δεν υπήρξε η παραμικρή αντίσταση, ούτε καν ένας πυροβολισμός, και από τη δική μας πλευρά δεν υπήρξε ούτε ένας τραυματίας», αναφέρει ο δεκανέας Κουρτ Ντρέερ». Παρά ταύτα εκτελέστηκαν 95 παιδιά ηλικία 4 μηνών έως 15 χρονών, 126 γυναίκες από 16 έως 80 χρονών και 96 άντρες από 16 έως 80 χρονών.

«Πρώτα ρίχναμε χειροβομβίδες μέσα στα σπίτια και μετά πυροβολούσαμε με καραμπίνες και οπλοπολυβόλα από τις πόρτες. Πολλά πτώματα κήκαν μέσα στα σπίτια και η μυρωδιά ήταν αφόρητη», θυμάται ο Γιοχάνες Ραλ. «Ήμουν αυτόπτης μάρτυρας όταν κάποιοι στρατιώτες έχωναν μπουκάλια μπίρας στα γεννητικά όργανα γυναικείων πτωμάτων. Νομίζω ότι είδα και πτώματα με βγαλμένα μάτια», εκμυστηρεύεται χωρίς να μπορεί να κρύψει την αηδία του ο Άλμπερτ Σένγκερ.

«Τα μέλη του 12ου λόχου συνέλαβαν εκείνους που ήταν κρυμμένοι στα σπίτια τους και τους συγκέντρωσαν στη μικρή πλατεία... ήταν μια ομάδα 15 – 20 ανθρώπων, κυρίως γυναίκες. Ανάμεσά τους υπήρχαν όμως και μερικά αγόρια και κορίτσια 12 ή 13 ετών... Ο Τσάντερ έστησε το πολυβόλο σε απόσταση 10 – 15 μέτρων... έριξε μια σειρά ριπές και θέρισε τον κόσμο», περιγράφει ο Όσκαρ Γκούντμαν, ο οποίος σημειώνει πως ο Τσάντερ άνοιξε πυρ στην αυλή του Θεόδωρου Μάλλιου την ώρα του γάμου, κατόπιν διαταγής του ανθυπολοχαγού και απειλής ότι σε περίπτωση ανυπακοής θα συντάξει αναφορά σε βάρος του και θα τον στείλει στο στρατοδικείο. Αλλά κι ο ίδιος ο πυροβολητής δεκανέας Άλμπερτ Τσάντερ ομολογεί χαρακτηριστικά: «Ήμουν πολύ ταραγμένος που θ' αναγκαζόμουν να πυροβολήσω γυναικόπαιδα. Τα νεύρα μου ήταν εξαιρετικά τεντωμένα. Πραγματικά δε θυμάμαι πια, είναι σαν να έχω στη μνήμη μου ένα κενό». (Βλ. Χ. Φ. Μάγερ σελ. 76 – 82)

Για το ίδιο γεγονός καταθέτει στη δίκη της Νυρεμβέργης ο γυμνασιάρχης Στέφανος Παππάς: Οι Γερμανοί «έβγαλαν έξω από το σπίτι του Θεόδωρου Μάλλιου, που γινόταν ο γάμος, 10 – 15 άτομα που εθέρισαν με το πολυβόλο. Είδα με τα μάτια μου απέναντι από τα θύματα σωρός από κάλυκες. Οι υπόλοιποι, γαμπρός, νύφη, συμπαέθροι και άλλοι εν όλω 32 κήκαν, έγιναν στάχτη μέσα στο διώροφο σπίτι, που καίονταν μια ολόκληρη ημέρα και νύχτα». (Στέφανου Παππά, σελ. 126)

Οι Γερμανοί φρόντισαν, μετά το τέλος της «μάχης» και παρά την αφόρητη ζέστη, να κάνουν μια τελευταία επιθεώρηση στο χωριό και να αποτελειώσουν ό,τι έμεινε στη μέση. «Παντού υπήρχαν πτώματα. Ορισμένοι δεν είχαν αφήσει ακόμη την τελευταία τους πνοή. Προσπαθούσαν να μετακινηθούν και βογκούσαν. Δύο ή τρεις κατώτεροι αξιωματικοί έκαναν μια τελευταία περιπολία στο χωριό κι έδωσαν τη χαριστική βολή στους ετοιμοθάνατους», θυμάται ο δεκαεννιάχρονος στρατιώτης Γιόχαν Χάουσμιν. (Χ. Φ. Μάγερ, σελ. 80)

Λίγο πριν αναχωρήσει ο στρατός, οι επικεφαλής παρότρυναν τους στρατιώτες να πάρουν μαζί τους ό,τι ήθελαν ως λάφυρο από το χωριό. «Οι στρατιώτες όμως ήταν σε τέτοιο βαθμό εξαντλημένοι, που δεν άγγιξαν σχεδόν τίποτε από τα πράγματα που βρίσκονταν ολόγυρα. Μόνο οι αξιωματικοί φόρτωσαν στα φορτηγά κλεμμένα χαλιά και άλλα πολύτιμα αντικείμενα», θυμάται ένας άλλος δεκαεννιάχρονος στρατιώτης, ο Χανς Τίσελ. (Χ.Φ. Μάγερ, σελ. 80) Ενώ ο Ρέζερ «διέταξε μερικούς στρατιώτες να βάλουν φωτιά στα λίγα σπίτια που είχαν μείνει ανέπαφα». (Mark Mazower, σελ. 223)

Θα μπορούσε να παραθέσει κανείς αμέτρητα γεγονότα που δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία πως το ολοκαύτωμα του Κομμένου ήταν ένα έγκλημα πολέμου, σε βαθμό που ο ίδιος ο ταγματάρχης Ράινχολντ Κλέμπε, που ακολούθησε την εκκαθαριστική επιχείρηση ως διοικητής του τάγματος στο οποίο ανήκε ο 12ος λόχος, χωρίς να λάβει μέρος σ' αυτή, να επιπλήξει αυστηρά τον υφιστάμενό του υπολοχαγό Βίλι Ρέζερ, όταν κάτωχρος και αηδιασμένος από αυτό που αντίκρισαν τα μάτια του μέσα στο Κομμένο, βρέθηκε αντιμέτωπος μαζί του: «αυτό, κύριε υπολοχαγέ, δεν έχει καμιά σχέση με τον πόλεμο. Με κάτι τέτοια δε θέλω να έρθω σε επαφή». (Χ.Φ. Μάγερ, σελ. 90 και Mark Mazower, σελ. 226)

Τα στοιχεία της καταστροφής είναι συνταρακτικά. Εξοντώθηκαν και αφανίστηκαν 20 ολόκληρες οικογένειες. Δολοφονήθηκαν μαζικά και αποτρόπαια 71 παιδιά ηλικίας κάτω των δέκα ετών. Μέσα στα ίδια τους τα σπίτια

κάνηκαν ζωντανοί γονείς μαζί με τα παιδιά τους. Ούτε ένα τουφέκι δε στράφηκε εναντίον των γερμανών. Οι απώλειες του Κομμένου 317 νεκροί. Σπίτια καμένα, αγαθά λεηλατημένα, κτίρια πυρπολημένα. Οι απώλειες των επιδρομέων ένα μεγάλο, ένα τεράστιο και απερίγραπτο μηδέν, που στρέφεται, εντέλει, εναντίον τους και τους εξευτελίζει.

Στο Κομμένο, στις 16 Αυγούστου 1943, γράφτηκε μια από τις πιο τραγικές σελίδες, από εκείνες που αδυνατεί να τις αντέξει ο νους του ανθρώπου και αρνείται να τη συγχωρήσει η παγκόσμια ιστορία. Η μαζική εκτέλεση και ο αφανισμός ολόκληρων οικογενειών συνιστά μια γενοκτονία, με χαρακτηριστικά που παραπέμπουν σε αρχαίες τραγωδίες.

Ο Θεόδωρος Αντωνίου εκτελέστηκε μέσα στο σπίτι του μαζί με τη γυναίκα του και τα τρία παιδιά του, ηλικίας 4, 3 και 2 ετών. Ο Χρήστου Αποστόλου σφαγιάστηκε μέσα στο σπίτι του μαζί με τη γυναίκα του, τη μητέρα του και τα δύο παιδιά του, ηλικίας 11 και 3 ετών. Ο Αθανάσιος Διαμαντής εκτελέστηκε μαζί με τη γυναίκα του και τα πέντε παιδιά του, ηλικίας 30, 10, 16, 8 και 5 ετών. Ο Κων/νος Κριτσιμάς σφαγιάστηκε μέσα στο σπίτι του μαζί με τη γυναίκα του και τα τέσσερα παιδιά του, ηλικίας 8, 6, 3 και 1 έτους. Η Αικατερίνη Μαράγγου εκτελέστηκε μαζί με το παιδί της, ηλικίας 40 ετών, και τα πέντε εγγόνια της, ηλικίας 14, 11, 8, 6 και 4 ετών. Ο Θεόδωρος Μάλλιος σφαγιάστηκε στο γάμο της κόρης του, μαζί με τη γυναίκα του, τα επτά από τα εννιά παιδιά του, ηλικίας 25, 24, 22, 21, 16, 11, και 6 ετών, και τη νύφη του, ηλικίας 24 ετών. Στο ματωμένο γάμο δολοφονήθηκαν η νύφη Αλεξάνδρα και ο γαμπρός Θεοχάρης.

Από το γένος Κοντογιάννη εκτελέστηκαν 29 άτομα, από το γένος Κριτσιμά 24, από το γένος Κολιοκώση 16, από το γένος Διαμαντή 15, από το γένος Αντωνίου 13. Από τους ξένους που εκείνη την ημέρα βρέθηκαν στο Κομμένο λόγω του πανηγυριού του Δεκαπενταύγουστου και του γάμου εκτελέστηκαν περίπου 35 άτομα. Εκτελέστηκαν επίσης 3 Ισραηλίτες, οι οποίοι έμεναν στο Κομμένο.

Από το βιβλίο «Άι Κομμένο της άσβεστης μνήμης» του Δημήτρη Χρ. Βλαχοπάνου, «Εντύπωσης», 2η έκδοση 2009

Βασική βιβλιογραφία

- 1. Στέφανου Παππά: Η σφαγή του Κομμένου**
- 2. Χ.Φ. Μάγερ: Η φρίκη του Κομμένου (Καλέντης)**
- 3. Mark Mazower: Στην Ελλάδα του Χίτλερ (Αλεξάνδρεια)**
- 4. Ζωντανές μαρτυρίες**